

डॉ. सौ. शुभांगी शशिकांत भुतकर
एम. ए., एम. एड., पीएच्.डी.

प्रपाठक, मराठी विभाग,
छत्रपती शिवाजी कॉलेज, सातारा

प्रमाणपत्र

कु. शुभांगी मधुकर देवकुळे यांनी, “जंगलाचं देणं - एक चिकित्सक अभ्यास”
या विषयावरील प्रबंधिकेचे संशोधन कार्य समाधानकारकरीत्या पूर्ण केले आहे.

कु. शुभांगी मधुकर देवकुळे यांनी माझ्या मार्गदर्शनाखाली स्वतंत्ररीत्या प्रबंधिका लिहिली
असून ती इतर कोणत्याही विद्यापीठातील अन्य कोणत्याही परीक्षेसाठी सादर केलेली नाही.

सादरची प्रबंधिका शिवाजी विद्यापीठाच्या एम्. फिल. (मराठी) पदवी परीक्षेसाठी सादर
करण्यास माझी अनुमती आहे. त्यांच्या शोध प्रबंधिकेचे काम पूर्णावस्थेत आहे व तो सादर करण्यास काहीही
अडथळा नाही याची मला खात्री वाटते.

मार्गदर्शक

सातारा

दिनांक :- २८ जून २००७

(डॉ. सौ. शुभांगी शशिकांत भुतकर)

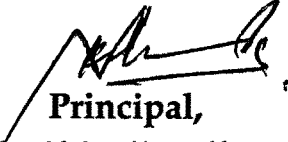
PRINCIPAL K. H. SHINDE
CHHATRAPATI SHIVAJI COLLEGE,
SATARA. (MAHARASHTRA)

CERTIFICATE

This is to certify that *Miss. Deokule Shubhangee M.* was regular student of M.Phil (Marathi) during the academic year 2004-2005 to 2005-2006. To the best of my knowledge he bears a good moral character.

Place : Satara

Date : 29 June, 2007

Principal,
Chh. Shivaji College,
Satara.

प्रतिज्ञापत्र

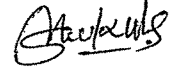
मी, कु. शुभांगी मधुकर देवकुळे प्रतिज्ञापूर्वक सांगते की, “जंगलाचं देणं - एक चिकित्सक अभ्यास” या विषयावरील सदरची प्रबंधिका शिवाजी विद्यापीठाच्या एम्. फिल. (मराठी) पदवी परीक्षेसाठी सादर करित आहे. ही प्रबंधिका मी स्वतः लिहिलेली असून तिचा कोणताही भाग मी अन्यत्र कोठेही, कोणत्याही परीक्षेसाठी सादर केलेला नाही.

ही प्रबंधिका पूर्णपणे स्वतंत्र आहे.

अभ्यासक

सातारा

दिनांक :- २८ जून २००७

(कु. शुभांगी मधुकर देवकुळे)

प्रास्ताविक

अवांतर वाचन म्हणून पुस्तकांचा धांडोळा घेताना चितमपल्लींचे 'पक्षी जाय दिगंतरा' हे पुस्तक माझ्या हाती लागले. मुखपृष्ठावरील या नावानेच माझ्या मनामध्ये कुतूहल निर्माण झाले. त्यामुळे सर्व पुस्तक वाचण्याचा मोह झाला. पुस्तकाच्या प्रास्ताविकामध्येच चितमपल्लींनी लिहिलं आहे की, 'हे सारं लेखन मी माझ्या आनंदासाठी आणि हा आनंद वाचकांना देण्यासाठी लिहिलं आहे म्हणून ते मी अगदी मनापासून केलं आहे त्यात उणिवा दोष असतील, पण मी अरण्ययात्री आहे. निसर्ग आणि माणसाचं त्यात चित्रण आहे. हा निसर्ग परिसर दिवसेंदिवस नष्ट होत आहे. पण जेवढं राहिलय त्यावर माझं प्रेम आहे. मी हा असा जंगलातला माणूस आज या ग्रंथाच्या रूपानं आपल्या समोर येऊन उभा आहे.' वाचकांशी इतक्या नम्रपणे संवाद साधणारा लेखक आणि या लेखकाचे विचार पाहून माझे मन मात्र भारावून गेले. त्यामुळे मी त्यांची पुस्तके उपलब्ध करून वाचली. त्यामध्ये 'जंगलाचं देणं' हे पुस्तक मला इतकं आवडलं की, वाटलं आपणही चितमपल्लींबद्दल काहीतरी लिहावं. पण मनातले विचार कसे मांडावेत हे समजत नव्हतं. पुढे एम्. फिल् पदवी परीक्षेच्या लघु - प्रबंधासाठी प्रा. डॉ. सौ. भुतकर मॅडम यांनी सुचविल्याप्रमाणे आणि मूळातच चितमपल्लींच्या साहित्याबद्दल ओढ निर्माण झाल्याने मी "जंगलाचं देणं - एक चिकित्सक अभ्यास" हा विषय निवडला आणि माझ्या मनातील अंकुराला पालवी फुटली.

हा विषय निवडण्यामागील आणखी एक महत्वाची भूमिका म्हणजे सर्वसामान्यांच्या जास्त वाचनात नसलेल्या विषयावर लेखन करावे असा विचार मनात होता. तेव्हा 'जंगलाचं देणं' या पुस्तकामध्ये चितमपल्लींनी निसर्गाला मानवी रूप देऊन निसर्गाच्या भाव-भावना, व्यथा-वेदना टिपल्या आहेत. त्याचबरोबर जंगलातील वृक्ष-वेली, झाडे-झुडपे, पशु-पक्षी, कीटक, जलीय जीव, वन्यप्राणी, आदिवासी, वन्यजीवन, जंगलातील अनेक घडामोडी इत्यादींवर अभ्यासपूर्ण असे लेखन केले आहे. त्यामुळे वाचकांना जंगलाची ओळख होईल. सर्वसामान्य माणसांना जंगलाचे महत्त्व कळेल. या दृष्टीने मी "जंगलाचे देणं - एक चिकित्सक अभ्यास" हा विषय निवडला आहे.

ऋणनिर्देश

प्रस्तुत प्रबंधिकेचे लेखन करताना मला अनेकांचे विविध प्रकारे सहकार्य लाभले. असे प्रेमळ व निरपेक्ष सहकार्य लाभणे ही मोठ्या भाग्याची गोष्ट आहे.

माझ्या अभ्यासाला दिशा देणाऱ्या माझ्या मार्गदर्शक गुरू प्रा. डॉ. सौ. शुभांगी शशिकांत भुतकर यांनी मला विषय निवडीपासून ते लेखन पूर्ण होईपर्यंत बहुमोल असे मार्गदर्शन केले. त्यांचे हे नेहमी प्रोत्साहन देणारे मार्गदर्शन केवळ अभ्यासापुरतेच मर्यादित नसून त्याचा मला भावी जीवनातही फार उपयोग होईल असेच आहे. त्यांचे आभार मानण्यापेक्षा त्यांच्या ऋणातच सदैव राहणे मला आनंददायक होणार आहे.

शिवाजी विद्यापीठाच्या मराठी विभागातील डॉ. रवींद्र ठाकूर, डॉ. विश्वनाथ शिंदे, डॉ. कृष्णा किरवले यांच्याशी प्रबंधिकेच्या विषयाच्या संदर्भात केलेल्या चर्चा मला फार उपयुक्त वाटल्या वेळोवेळी त्यांनी दिलेल्या सूचना आणि मार्गदर्शन यामुळे मला खूप प्रोत्साहन मिळाले. या सर्वांची मी विशेष आभारी आहे.

छात्रपती शिवाजी कॉलेजचे प्राचार्य, (सहसचिव, उच्च शिक्षण विभाग, रयत शिक्षण संस्था, सातारा) डॉ. एच. शिंदे यांनी मला प्रोत्साहन दिले. या कॉलेजमधील मराठी विभागप्रमुख प्रा. डॉ. सौ. नलिनी महाडिक, प्रा. मानसी लाटकर, प्रा. शिवाजी पाटील या सर्वांनी मला मार्गदर्शन व सहकार्य केले. या सर्वांचे ऋण न फिटण्यासारखे आहे.

प्राचार्य शशिकांत नारायण भुतकर, प्राचार्य आर. पी. वलेकर, प्राचार्य सी. जी. खिलारे, प्राचार्य रवींद्र येवले, प्रा. एस. पी. ठोंबरे, प्रा. बी. आर. डोंगरे, प्रा. बी. एन. माने, प्रा. बी. एस. लोकडे, प्रा. तुषार मोहिते, प्रा. शैलेश कदम, प्रा. रमणकुमार बावकर, प्रा. सौ. बिडवे मॅडम, श्री. बी. टी. घाडगे, आर. बी. गायकवाड, श्री. व्ही. डी. हुलवान, श्री. माणिकराव मोरे या सर्वांनी मला सहकार्य केले त्यांची मी आभारी आहे.

छत्रपती शिवाजी कॉलेजचे ग्रंथालय, साखरवाडी हायस्कूलचे ग्रंथालय, टी. सी. कॉलेज बारामतीचे ग्रंथालय, दहिवडी कॉलेजचे ग्रंथालय, मुध्नेजी कॉलेज, फलटणचे ग्रंथालय, नगर वाचनालय, सातारा, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे या सर्व ग्रंथालयातील सेवकांची मला सतत मदत मिळाली. त्याबद्दल मी त्यांचे विशेष असे आभार मानते.

श्री. मारुती चितमपल्ली यांनी आपला अमूल्य वेळ देऊन सलग दोन-तीन तास त्यांच्या साहित्याबद्दल मनमोकळेपणाने चर्चा केली. आवश्यक तिथे मार्गदर्शन केले. त्याबद्दल मी त्यांची मनःपूर्वक आभारी आहे. त्यांचे माझ्यावर अनंत ऋण आहेत.

आजपर्यंतचे माझे शिक्षण पूर्ण करण्यासाठी माझे आई वडील श्री. मधुकर श्रीपती देवकुळे आणि सौ. नंदा मधुकर देवकुळे यांनी मला शिकविण्यासाठी कसोशीने प्रयत्न केले. त्यांच्या आशीर्वादाचा हात पाठीवरून फिरत राहिल्यामुळेच मी उच्चशिक्षणापर्यंतचा प्रवास करू शकले. तेव्हा आयुष्यभर मला त्यांच्या ऋणात राहणेच अधिक आवडेल.

माझे परमपूज्य सासरे श्री. बबन कृष्णा खुडे आणि माझी नणंदबाई अनिता मोहन खंडाळे यांनी मला वेळोवेळी प्रोत्साहन देऊन सहकार्य केले. मी त्यांची ऋणी आहे.

माझे पती श्री. किशोर बबन खुडे यांनी त्यांच्या कामाचा व्याप सांभाळून मुलाची काळजी घेऊन माझ्या संशोधनाच्या कामी मार्गदर्शन व सहकार्य केले. या लेखनात त्यांचे सहकार्य मोलाचे आहे. त्याबद्दल मी त्यांचे मनःपूर्वक ऋण व्यक्त करते. माझा मुलगा चि. समर्थ किशोर खुडे याने मला अभ्यासास वेळ देऊन खूप मदत केली. त्याबद्दल मी त्यांच्याविषयीचे वात्सल्य, प्रेम व्यक्त करते.

माझ्या बहिणी सौ. वैशाली मोहन आवळे, विद्या देवकुळे यांनी मला घरकामात मदत करून विशेष असे सहकार्य केले यांच्याविषयी मी कृतज्ञता व्यक्त करते.

त्याचबरोबर शंभू तांबोळी, रमेश राऊत, संतोष आवळे, हंबीरराव पवार सतिश आवळे, रवींद्र जाधव, मंगेश बळीप, प्रशांत तपासे, रोहिदास रिठे, नितीन कणसे, इम्रान सय्यद, जितू बोधे या सर्वांनी मला खूप मदत केल्याबद्दल मी त्यांची ऋणी आहे.

या प्रबंधाचे अत्यंत तत्परतेने टंकलेखन करून दिल्याबद्दल श्री. मोहन माधव रावळ व सौ. कल्पना मोहन रावळ यांचे मी आभार व्यक्त करते,

या प्रबंधाची सुबक बांधणी करून देणारे मे. रिलॅक्स सायक्लोस्टायलिंग, सातारचे श्री. मुकुंद ढवळे आणि त्यांचे सहकारी यांचीही मी आभारी आहे.

या सर्वांखेरीज ज्यांचा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्षपणे या कार्यास हातभार लागला. परंतु नामनिर्देश करण्याचे राहिले आहे. अशा सर्वांचे मी हार्दिक आभार मानते.

अनुक्रमणिका

प्रकरण क्रमांक	प्रकरणाचे नांव	पृष्ठ क्रमांक
प्रकरण पहिले	— ललित गद्य उदय आणि विकास.	१ ते २६
प्रकरण दुसरे	— मारुती चितमपल्लींचे साहित्यातील योगदान.	२८ ते ४७
प्रकरण तिसरे	— 'जंगलाचं देणं' या ललित गद्यसंग्रहाचे वाङ्मयीन सौंदर्य.	४८ ते ९७
प्रकरण चौथे	— 'जंगलाचं देणं' या ललित गद्यसंग्रहातून प्रतिबिंबित होणारी लेखकाची चिंतनशीलता.	९८ ते १२०
प्रकरण पाचवे	— निसर्गप्रेमी लेखक म्हणून मारुती चितमपल्लींचे योगदान व साहित्यातील स्थान.	१२१ ते १४४
प्रकरण सहावे	— <u>उपसंहार.</u> संदर्भ ग्रंथ सूची. अल्पपरिचय. श्री. मारुती चितमपल्ली यांची मुलाखत. छायाचित्र व स्वाक्षरी संदेश.	१४७ ते १७१ १७२ ते १७४ १७७ ते १७९ १७७ ते १६१ १६२